Latvijas ligzdojošo putnu uzskaites: parasto putnu skaita pārmaiņas 2005–2024

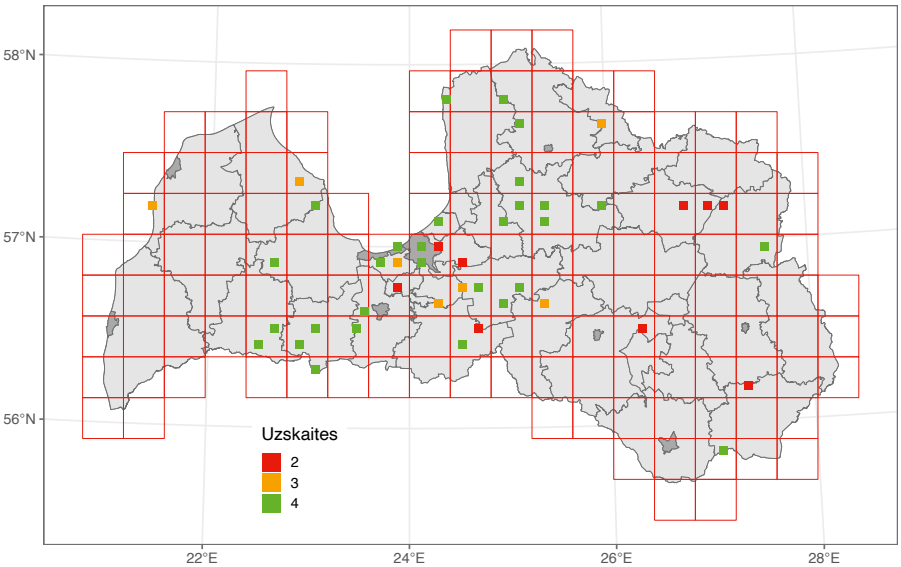

AINĀRS AUNIŅŠ,
ainars.aunins@lu.lv

PALDIES visiem ligzdojošo putnu uzskaites veicējiem! 2024. gadā tie bijuši (izcelti visu četru uzskaišu veicēji): **Aija Bensone**, Ilze Bojāre, **Agnis Bušs**, **Agnese Gaile**, **Ilona Gaile**, Zane Gradinārova, **Andris Grīnbergs**, Dana Heiberga, Imants Jakovļevs, **Māris Jaunzemis**, Elvijs Kantāns (3 maršruti), **Oskars Keišs** (3 maršruti), Mareks Kilups, **Viesturs Ķerus**, **Jānis Ķuze**, **Edgars Lediņš**, **Valdis Lukjanovs**, **Sintija Martinsone**, **Aivars Meinards** (2 maršruti), **Irisa Mukāne**, **Gunārs Pētersons**, **Mārtiņš Platacis** (2 maršruti), **Ainis Platais**, **Jānis Priednieks** (2 maršruti), Elīze Spridzāne, **Antra Stīpniece** (2 maršruti), Ģirts Strazdiņš, Matīss Stunda, Miks Stūrītis, **Marina Šiļina**, **Jana Tipovska**, Dagnis Vasiļevskis, Viesturs Vīgants, **Juris Vīgulis** (2 maršruti), **Miķelis Zalāns** un **Valdis Zariņš**. Pavisam uzskaites veiktas 45 maršrutos, no kuriem visas četras metodikā paredzētās uzskaites veiktas 29 maršrutos, bet trīs uzskaites – septiņos maršrutos. Pērn turpinājis samazināties gan kopējais, gan tādu maršrutu skaits, kuros ligzdošanas sezonas laikā veiktas visas metodikā paredzētās uzskaites. Nevienmērīgais maršrutu teritoriālais sadalījums kļuvis pat vēl izteiktāks nekā iepriekš: liels maršrutu trūkums ir ne tikai Kurzemē un Latgalē, bet arī Vidzemes augstienē un Sēlijā (1. attēls). Turpinoties aktīvo maršrutu skaita kritumam, uzskaišu programmas turpmāka eksistence ir apdraudēta.

Šogad kopš uzskaišu programmas sākuma aprit 20 gadu. Tā tika pieteikta 2005. gada pavasarī, aicinot putnu vērotājus iesaistīties standartizētās uzskaitēs (Auniņš 2005). Kopš tā laika jau 20 putnu ligzdošanas sezonas esam skaitījuši putnus pastāvīgos maršrutos. Tas ļāvis mums vairs ne subjektīvi, bet kvantitatīvi vērtēt pārmaiņas lielākās daļas Latvijā ligzdojošo putnu populācijās. Mūsu zināšanas par šīm pārmaiņām vairs nebalstās subjektīvos apgalvojumos vai mēģinājumos savu individuālo pieredzi vai lokālus fenomenus ekstrapolēt uz visu valsti. It kā būtu iemesls jubileju svinēt, bet, redzot aktīvo uzskaišu maršrutu skaita samazinājumu pēdējos gados un atgriešanos stāvoklī, kurā bijām pirms deviņiem gadiem, svarīgāk liekas darīt visu iespējamo, lai aktīvo maršrutu skaits ne tikai atgrieztos 2021. un 2022. gada līmenī, bet palielinātos. Ligzdojošu putnu uzskaišu programmas eksistence ir pilnīgi atkarīga no tās dalībniekiem, tāpēc tikai uzskaišu veicēju aktivitāte rādīs, vai programma varēs pastāvēt arī turpmāk. Tomēr, lai kāda arī nebūtu nākotne, šobrīd mums pieejami dati par 20 ligzdošanas sezonām, kuras aptver 19 gadu laika periodu. Tādēļ ir vērts palūkoties, ko tie stāsta par putnu populācijām šajā laikā.

Ikgadējā populāciju pārmaiņu analīze laika periodam kopš 2005. gada veikta 123 sugām (1. tabula). Sugu skaits, kam tendences bija statistiski droši klasificējamas, pieaudzis līdz 85 sugām. Sugu skaits, kam populācijas samazinās, nav mainījies, salīdzinot ar iepriekšējo gadu – tādu bija 22, bet par divām samazinājies sugu skaits, kam populācijas pieaug – nu tādu ir vairs 24. Stabilas populācijas bija 39 ligzdojošo putnu sugām,

1. ATTĒLS. Ligzdojošo putnu monitoringa uzskaišu maršruti 2024. gadā.
FIGURE 1. Active transects of the breeding bird survey in 2024.

bet pārējām 38 sugām tendence bija neskaidra. Līdz ar to sugas, kuru populācijas ir stabilas, kļuvušas par lielāko grupu. Tās ir labas ziņas, jo par šīm sugām mēs diezgan droši varam teikt – ar tām šobrīd viss ir kārtībā!

Lai arī dilstošo sugu kopskaits palicis nemainīgs, to sastāvs nedaudz mainījies. Sarakstam pievienojies pelēkais strazds, kura tendence pērn vēl bija stabila (Auniņš 2024), bet "izkritis" vistu vanags, kura tendence nu kļuvusi neskaidra. Par vistu vanaga statusa maiņu priecāties tomēr nav pamata – tā populācijas indekss 2024. gadā bija zemākais līdz šim reģistrētais (vien 4 % no populācijas 2005. gadā, 2. attēls) un kopējā samazinājuma tendence (par vairāk kā 9 % gadā) viena no straujākajām (1. tabula). Tendence klasificējās kā neskaidra tikai plašo kļūdas intervālu dēļ.

Sugas, kuru populācijas kopš 2005. gada samazinās,
ir mežirbe, rubenis, parastā ūbele, grieze, ķīvīte, peļu klijāns, mazais dzenis, brūnā čakste, purva zīlīte, pelēkā zīlīte, upes ķauķis, kārklu ķauķis, svirlītis, garastīte, dzilnītis, plukšķis, pelēkais strazds, lakstīgala, lukstu čakstīte, peļķājīte, baltā cielava un mazais svilpis.

Dilstošo sugu saraksta jaunpienācējs pelēkais strazds šī gadsimta sākumā sasniedza ievērojamu skaita pieaugumu, tomēr pēc 2014. gada piedzīvo lejupslīdi (2. attēls). 2024. gadā sugas populācija jau bija mazāka nekā 2005. gadā un arī mazākā šajā periodā. Pelēkā strazda skaita samazināšanās iemesli nav skaidri. Sugai prognozēta ligzdošanas areāla atkāpšanās uz ziemeļiem klimata pārmaiņu dēļ, tomēr nav prognozēta tās izzušana no Latvijas šajā gadsimtā (Huntley *et al.* 2007). Arī izplatības pārmaiņas Eiropā kopš 20. gs. 80. gadiem bijušas minimālas (Keller *et al.* 2020). Nav izslēgts, ka skaita sarukuma iemesli drīzāk saistīti ar lauksaimniecības intensifi-

1. TABULA. Populācijas lieluma pārmaiņas 123 putnu sugām: salīdzinot ar 2005. un 1995. gadu, vidējā ikgadējā pārmaiņu tendence no 2005. un 1995. gada un ligzdojošo putnu uzskaišu maršrutu skaits, kuros suga vismaz kādā no gadiem konstatēta kā ligzdotāja. Ar krāsām izceltas pārmaiņu vērtības tām sugām, kam tendence attiecīgajā periodā bija statistiski klasificējama, – sugas, kam ligzdojošo pāru skaits pieaug, ir izceltas zilā krāsā, kam samazinās – sarkanā, bet kam ir stabils – zaļā. Treknrakstā izceltas sugas, kurām izmaiņas uzskatāmas par straujām.

TABLE 1. Population change in 123 species. Colour-marked values mean the trend has been classified statistically: increasing is blue, stable is green, and declining is red. The rest are uncertain. The species marked in bold have a steep population change.

Suga Species	**Pārmaiņa salīdzinājumā ar 2005 (%)#** Change from 2005 (%)	**Pārmaiņa salīdzinājumā ar 1995 (%)#** Change from 1995 (%)	**Vidējā ikgadējā tendence (%) no 2005** Mean annual change (%) from 2005	**Vidējā ikgadējā tendence (%) no 1995** Mean annual change (%) from 1995	**LLPU maršrutu skaits** Count of routes with species
Paipala *Coturnix coturnix*	-64,5	69,4	-6,58	-1,35	20
Laukirbe *Perdix perdix*	-43,4**		1,93**		14
Mežirbe *Bonasa bonasia*	**-89,9**		**-11,01**		**55**
Rubenis *Lyrurus tetrix*	-77,2		-6,27		33
Paugurknābja gulbis *Cygnus olor*	7,0		-0,60		14
Ziemeļu gulbis *Cygnus cygnus*	186,5*		6,46*		26
Gaigala *Bucephala clangula*	191,8		6,74		31
Lielā gaura *Mergus merganser*	56,7		2,49		17
Meža pīle *Anas platyrhynchos*	25,7		-0,06		79
Krīklis *Anas crecca*	62,5		11,94		20
Mājas balodis *Columba livia* f. *domestica*	508,8		5,29		37
Meža balodis *Columba oenas*	713,2		8,01		47
Lauku balodis *Columba palumbus*	77,6	94,9	2,23	1,77	100
Parastā ūbele *Streptopelia turtur*	-92,7	-90,6	-7,69	-4,53	21
Svīre *Apus apus*	101,6		2,68		44
Dzeguze *Cuculus canorus*	-6,1	217,8	-0,53	1,66	97
Grieze *Crex crex*	-25,6	-15,6	-6,81	-4,79	66
Dzērve *Grus grus*	3,4		1,41		84
Baltais stārķis *Ciconia ciconia*	-24,9	-26,2	-0,84	-0,28	65
Lielais dumpis *Botaurus stellaris*	-30,9		-4,03		19
Zivju gārnis *Ardea cinerea*	-9,9*		-3,22*		29
Upes tārtiņš *Charadrius dubius*	1364,5***		14,66***		12
Ķīvīte *Vanellus vanellus*	-43,4	-6,8	-2,28	-0,69	70
Kuitala *Numenius arquata*	-63,9**		-1,50**		7
Sloka *Scolopax rusticola*	-16,6		-2,38		38
Mērkaziņa *Gallinago gallinago*	22,8		-0,45		63
Upes tilbīte *Actitis hypoleucos*	-63,1		-4,87		10
Meža tilbīte *Tringa ochropus*	0,0		0,01		68
Purva tilbīte *Tringa glareola*	-79,8**		-3,03**		9
Mazais ērglis *Clanga pomarina*	-33,2		3,41		25
Niedru lija *Circus aeruginosus*	-54,0		-4,82		39
Pļavu lija *Circus pygargus*	90,9*		-4,19*		12
Zvirbuļvanags *Accipiter nisus*	-60,5		-0,88		43
Vistu vanags *Accipiter gentilis*	-96,1*		-9,25*		23
Peļu klijāns *Buteo buteo*	-52,7	-73,8	-4,43	-3,90	83
Pupuķis *Upupa epops*	181,8		3,12		12
Tītiņš *Jynx torquilla*	50,0	1122,2	-1,81	5,91	66
Pelēkā dzilna *Picus canus*	90,6		4,00		54
Melnā dzilna *Dryocopus martius*	-27,7		-0,51		77
Trīspirkstu dzenis *Picoides tridactylus*	-81,2		-4,58		16
Vidējais dzenis *Leiopicus medius*	645,4		6,02		39
Mazais dzenis *Dryobates minor*	-62,5		-3,79		52
Baltmugurdzenis *Dendrocopos leucotos*	-56,5		1,43		47
Dižraibais dzenis *Dendrocopos major*	-15,8		-0,87		93
Bezdelīgu piekūns *Falco subbuteo*	49,0		1,77		19
Vālodze *Oriolus oriolus*	19,0	402,9	-0,82	2,50	87
Brūnā čakste *Lanius collurio*	-46,9	-45,6	-6,99	-5,09	70
Lielā čakste *Lanius excubitor*	-39,6		4,35		13

Suga Species	**Pārmaiņa salīdzinājumā ar 2005 (%)#** Change from 2005 (%)	**Pārmaiņa salīdzinājumā ar 1995 (%)#** Change from 1995 (%)	**Vidējā ikgadējā tendence (%) no 2005** Mean annual change (%) from 2005	**Vidējā ikgadējā tendence (%) no 1995** Mean annual change (%) from 1995	**LLPU maršrutu skaits** Count of routes with species
Sīlis *Garrulus glandarius*	2,4		-0,89		93
Žagata *Pica pica*	71,3	51	0,82	5,23	72
Riekstrozis *Nucifraga caryocatactes*	-9,4		-1,96		32
Kovārnis *Corvus monedula*	86,7		2,20		28
Krauklis *Corvus corax*	17,9		-0,45		90
Vārna *Corvus cornix*	82,4	132,5	2,71	4,44	95
Meža zīlīte *Periparus ater*	68,0		2,25		65
Cekulzīlīte *Lophophanes cristatus*	11,0		2,68		69
Purva zīlīte *Poecile palustris*	-33,4		-4,00		65
Pelēkā zīlīte *Poecile montanus*	-73,0		-4,25		81
Zilzīlīte *Cyanistes caeruleus*	245,7		5,15		88
Lielā zīlīte *Parus major*	21,5		0,42		99
Sila cīrulis *Lullula arborea*	53,3		0,60		68
Lauku cīrulis *Alauda arvensis*	4,8	0,7	-0,27	-0,74	87
Iedzeltenais ķauķis *Hippolais icterina*	136,0		2,76		80
Ceru ķauķis *Acrocephalus schoenobaenus*	-5,4	-18	1,17	0,64	49
Krūmu ķauķis *Acrocephalus dumetorum*	399,6		6,63		38
Purva ķauķis *Acrocephalus palustris*	77,5	85,9	0,49	1,65	71
Ezera ķauķis *Acrocephalus scirpaceus*	49,2		6,52		14
Niedru strazds *Acrocephalus arundinaceus*	78,7		-3,57		21
Seivi ķauķis *Locustella luscinioides*	490,7		11,74		12
Upes ķauķis *Locustella fluviatilis*	-46,7	-56,6	-5,18	-5,63	49
Kārklu ķauķis *Locustella naevia*	-39,9	115	-4,94	0,46	60
Mājas čurkste *Delichon urbicum*	397,0		2,22		42
Bezdelīga *Hirundo rustica*	-5,7	75,3	-1,09	1,60	80
Svirlītis *Phylloscopus sibilatrix*	1,1		-1,12		98
Vītītis *Phylloscopus trochilus*	-24,6		-0,13		95
Čunčiņš *Phylloscopus collybita*	38,0		1,35		99
Zaļais ķauķītis *Phylloscopus trochiloides*	403,6		10,58		25
Garastīte *Aegithalos caudatus*	-50,8		-7,18		48
Melngalvas ķauķis *Sylvia atricapilla*	212,9	542	5,22	5,44	91
Dārza ķauķis *Sylvia borin*	20,1	64,3	0,81	0,69	87
Svītrainais ķauķis *Sylvia nisoria*	-62,5*		-4,57*		16
Gaišais ķauķis *Sylvia curruca*	90,1		3,98		82
Brūnspārnu ķauķis *Sylvia communis*	83,6	217,5	1,48	2,48	94
Mizložņa *Certhia familiaris*	-32,6		-1,43		79
Dzilnītis *Sitta europaea*	-13,8		-2,28		91
Paceplītis *Troglodytes troglodytes*	141,8		3,12		97
Mājas strazds *Sturnus vulgaris*	83,6	94,2	0,95	2,15	87
Sila strazds *Turdus viscivorus*	83,0		2,08		64
Dziedātājstrazds *Turdus philomelos*	6,8		1,40		98
Plukšķis *Turdus iliacus*	-55,7		-7,11		66
Melnais mežastrazds *Turdus merula*	9,1		1,17		99
Pelēkais strazds *Turdus pilaris*	-18,0	-29,6	-2,68	0,92	77
Pelēkais mušķērājs *Muscicapa striata*	-19,1		0,80		72
Sarkanrīklīte *Erithacus rubecula*	8,7		1,07		99
Lakstīgala *Luscinia luscinia*	-21,1	41,3	-2,40	0,11	84
Mazais mušķērājs *Ficedula parva*	230,2		0,53		64
Melnais mušķērājs *Ficedula hypoleuca*	17,2		0,67		93
Melnais erickiņš *Phoenicurus ochruros*	1473,7		7,14		40
Erickiņš *Phoenicurus phoenicurus*	251,7		5,03		67
Lukstu čakstīte *Saxicola rubetra*	-47,6	-27,7	-5,06	-2,03	82
Akmeņčakstīte *Oenanthe oenanthe*	9,5		-0,70		39
Zeltgalvītis *Regulus regulus*	6,3		0,93		80
Sārtgalvītis *Regulus ignicapilla*	**1042,4*****		**50,59*****		**20**
Peļķājīte *Prunella modularis*	-34,4		-2,01		83

kāciju un zālāju platību un kvalitātes samazināšanos. Kā ligzdotājs pelēkais strazds ir mežmalu suga, kas baroties dodas apkārtējās atklātajās platībās, vislabprātāk – tieši zālājos. Tādēļ tieši barošanās apstākļu pasliktināšanās ir pirmšķietami ticamākais iemesls, jo nav pazīmju, ka varētu būt kas mainījies ligzdošanas vietu pieejamībā vai ziemošanas apstākļos Centrāleiropā. Zīmīgi, ka arī vairākām citām ar lauku ainavu saistītām putnu sugām (griezei, baltajam stārķim, bezdelīgai, kārklu ķauķim u. c.) šajā pašā periodā iezīmējās samazināšanās tendence. Tas sakrīt ar lauku attīstības programmas jauna plānošanas perioda (2014–2020) sākumu un, iespējams, liecina par kādiem dabai nedraudzīgiem programmas aspektiem, kas darbojas joprojām.

Vēl vairākām sugām 2024. gads bijis sliktākais uzskaišu vēsturē. Populācijas indeksa minimums kopš 2005. gada reģistrēts arī parastajai ūbelei, baltajam stārķim, pelēkajai zīlītei, bezdelīgai, peļķājītei un baltajai cielavai. No šīm sugām tikai baltā stārķa un bezdelīgas tendences vēl neklasificējas kā dilstošas visam periodam kopš 2005. gada, tomēr šāda tendence pārliecinoši iezīmējas pēdējo 10 gadu laika nogrieznim. Ņemot vērā abu sugu populācijas pieaugumu līdz 2014. gadam (3. attēls), liela pamata bažām pagaidām nav, tomēr to populācijas pārmaiņu trajektorijas maiņas sakritība ar lauku attīstības programmas plānošanas perioda sākumu jāuztver nopietni. Nenovēršot skaita samazinājuma cēloņus, var sagaidīt arī turpmāku šo un citu lauku putnu populāciju samazināšanos.

No dilstošajām sugām straujākā skaita sarukuma tendence visā uzskaišu periodā kā parasti bija mežirbei, kam seko parastā ūbele, garastīte, plukšķis un brūnā čakste. Tām visām ikgadējais skaita kritums ir 7 % vai vairāk (1. tabula). Griezei, kas pērn tika ziņota kā otrā visstraujāk sarūkošā suga tūlīt pēc mežirbes, reģistrēts ievērojams indeksa kāpums, tomēr kopējā tendence periodam joprojām saglabājas būtiski negatīva.

Izmaiņu maz arī populāciju pieaugumā. Starp sugām, kuru populācijas palielinās, joprojām pārliecinošs līderis ir sārtgalvītis. Tā populācija kopš 2016. gada palielinājusies par gandrīz 51 % gadā, kas tomēr ir margināli mazāks temps, nekā ziņots pērn (Auniņš 2024). Arī pārējās sugas "pirmajā piecniekā" palikušas gandrīz tās pašas – Seivi ķauķis, zaļais ķauķītis, ģirlicis, tikai ziemeļu gulbis savu vietu atdevis meža balodim. Vai sugu populāciju pieaugums ir vērtējams pozitīvi? Protams, no pašu pieaugošo sugu perspektīvas – pilnīgi noteikti jā, tomēr kopumā no putnu faunas daudzveidības un sugu sabiedrību viedokļa atbilde būs neviennozīmīga. Ja šīs sugas populācija iepriekš piedzīvojusi samazināšanos, tad pieaugums ir laba ziņa, kas liecina par populācijas atkopšanos un atgriešanos iepriekšējā stāvoklī. Savukārt, ilgstošs kādas sugas populācijas pieaugums, kas neseko iepriekšējam samazinājumam, drīzāk liecina par izjauktu līdzsvaru ekosistēmā. Mainoties apstākļiem, dažādas sugas uz to reaģē atšķirīgi. Dažas no šīm pārmaiņām būs ieguvējas, citas – zaudētājas. Tādējādi vienu sugu populāciju pieaugums bieži ir saistīts ar citu sugu populāciju sarukumu, un abi ir atbilde uz tiem pašiem ietekmējošajiem faktoriem. Visbiežāk ieguvējas ir ekoloģiski plastiskās sugas, kuru ekoloģiskās nišas ir plašas un kuras viegli pielāgojas vides pārmaiņām, bet zaudētājas ir specializētās sugas ar zemu toleranci pret pārmaiņām. Videi kļūstot mazāk piemērotai šīm specializētajām sugām, tās aizstāj ekoloģiski plastiskās sugas. Tādēļ no dabas aizsardzības viedokļa vēlamā sugu populāciju trajektorija ir stabilas populācijas, ja vien nerunājam par sugām, kas iepriekš piedzīvojušas samazinājumu un tagad atjaunojas.

Suga Species	**Pārmaiņa salīdzinājumā ar 2005 (%)#** Change from 2005 (%)	**Pārmaiņa salīdzinājumā ar 1995 (%)#** Change from 1995 (%)	**Vidējā ikgadējā tendence (%) no 2005** Mean annual change (%) from 2005	**Vidējā ikgadējā tendence (%) no 1995** Mean annual change (%) from 1995	**LLPU maršrutu skaits** Count of routes with species
Mājas zvirbulis *Passer domesticus*	103,9		1,61		37
Lauku zvirbulis *Passer montanus*	14,8	32,5	0,28	4,45	54
Koku čipste *Anthus trivialis*	-14,8		-0,92		95
Pļavu čipste *Anthus pratensis*	68,4	-29,8	-0,58	-1,22	64
Dzeltenā cielava *Motacilla flava*	-53,7*	-92,3	-4,26*	-9,59	21
Baltā cielava *Motacilla alba*	-9,3	-52,1	-1,31	-1,02	86
Žubīte *Fringilla coelebs*	13,8		-0,01		100
Dižknābis *Coccothraustes coccothraustes*	25,2		2,24		68
Mazais svilpis *Carpodacus erythrinus*	-19,5	-46,5	-1,75	-2,84	84
Svilpis *Pyrrhula pyrrhula*	-18,8		1,19		79
Zaļžubīte *Chloris chloris*	67,7	53,4	0,89	2,60	74
Kaņepītis *Linaria cannabina*	540,4	21,2	3,73	1,65	38
Egļu krustknābis *Loxia curvirostra*	167,3		3,94		33
Dadzītis *Carduelis carduelis*	100,9	-42,4	1,22	-1,39	60
Ģirlicis *Serinus serinus*	315,5****		9,81****		9
Ķivulis *Spinus spinus*	5,6		2,58		73
Dārza stērste *Emberiza hortulana*	-88,9*	-77,3	-11,14*	-2,30	7
Dzeltenā stērste *Emberiza citrinella*	19,9	17,8	1,68	2,25	92
Niedru stērste *Emberiza schoeniclus*	191,5	161,5	3,96	3,62	42

* pārmaiņa kopš / change from 2006
** pārmaiņa kopš / change from 2007
*** pārmaiņa kopš / change from 2009
**** pārmaiņa kopš / change from 2010
***** pārmaiņa kopš / change from 2016

Šis ir mehānisks pirmā un pēdējā uzskaišu gada indeksu salīdzinājums, tāpēc tas dažreiz nesakrīt ar tendenci un neraksturo pārmaiņu būtiskumu vai straujumu. Jāņem vērā, ka reizēm indeksi pa gadiem var svārstīties plašā amplitūdā.

Sugas, kuru populācijas pēdējos piecus gadus būtiski samazinās, ir vītītis, dziedātājstrazds un dzeltenā stērste.

Savlaicīgai draudu pamanīšanai papildus ilgtermiņa un vidēja termiņa tendencēm ir vērts paraudzīties arī uz īstermiņā notiekošajām pārmaiņām. Tādas sugas, kuru populācijām nosakāma skaidra īstermiņa (piecu gadu) tendence, pērn bija tikai deviņas. Sarukuma tendence šajā īsajā laika nogrieznī bija trim sugām. Četrām sugām īstermiņa tendence klasificējās kā pieaugums, bet divām tā bija stabila.

Šīs pārmaiņas nerada draudus nevienai no īstermiņā dilstošo sugu populācijām. Tām visām indeksa kritums seko tā pieaugumam. Gan vītītis, gan dziedātājstrazds savu populācijas indeksa maksimumu piedzīvoja 2019. gadā, bet dzeltenajai stērstei vēsturiski augstākais indekss bija 2020. gadā. Visām šīm sugām

Foto: Ainārs Auniņš

Sarakstam ar sugām, kuru populācijas kopš 2005. gada samazinās, pievienojies pelēkais strazds *Turdus pilaris*.

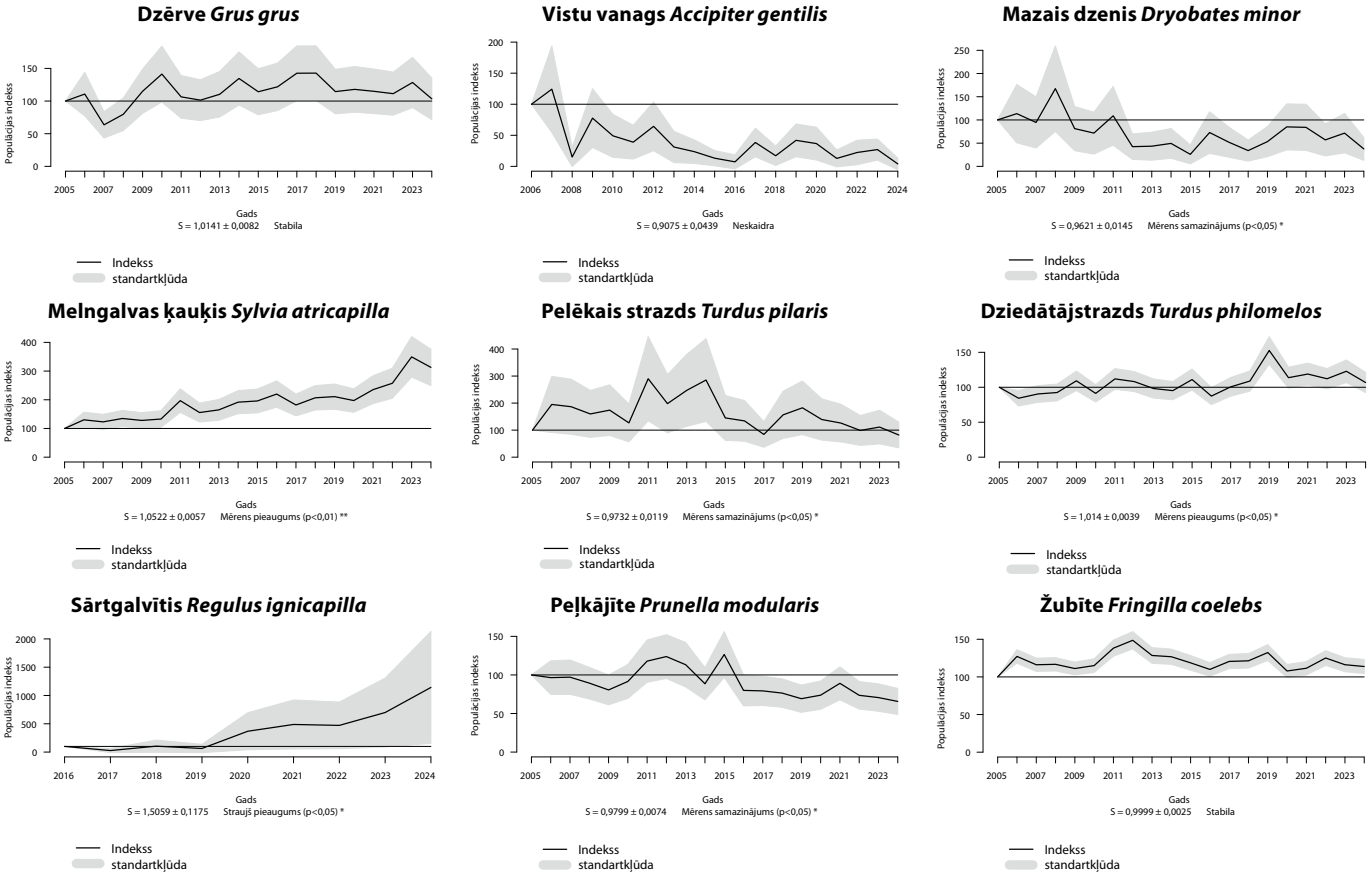
populācijas indekss 2024. gadā bija lielāks, nekā uzskaites uzsākot. Labā ziņa ir arī tā, ka īstermiņā dilstošo sugu sarakstā vairs nav lukstu čakstītes, kuras populācija pēdējos divus gadus vairs nav samazinājusies, tomēr nav pamata arī optimismam, jo tās populācija joprojām saglabājas ļoti zemā līmenī.

Visām īstermiņā pieaugošajām sugām (lauku balodim, melngalvas ķauķim, paceplītim un sārtgalvītim) populācijas pieaug arī visā laika nogrieznī kopš uzskaišu sākuma. Tām visām indekss 2024. gadā sasniedza savu vēsturisko maksimumu, izņemot melngalvas ķauķi, kurš to sasniedza gadu iepriekš.

Vienīgās izmaiņas, kas notikušas lauku putnu ilgtermiņa populāciju pārmaiņu tendencēs (kopš 1995. gada), skar jau iepriekš pieminēto bezdelīgu, kuras statuss mainījies no pieaugošas uz stabilu. Tādējādi sarūkošo sugu skaits palicis nemainīgs – astoņas sugas. Ilgtermiņa pieaugums reģistrēts 12 sugām, bet 13 sugu populācijas bijušas stabilas. Vēl četrām sugām, kuru populācijas indeksu kļūdu intervāli bija pārāk plaši, ilgtermiņa tendences nebija klasificējamas un tādēļ ziņotas kā neskaidras.

Sugas, kuru skaits kopš lauku putnu uzskaites sākuma 1995. gadā samazinās, kopš iepriekšējā gada nav mainījies: parastā ūbele, grieze, peļu klijāns, brūnā čakste, upes ķauķis, lukstu čakstīte, dzeltenā cielava un mazais svilpis.

Ir vērts aplūkot ne tikai individuālu sugu pārmaiņas, bet arī sugu daudzveidību. Daudzveidības raksturošanai izmanto dažādus rādītājus, bet plašāk izmantotais ir arī visvienkāršākais – sastopamo sugu skaits jeb sugu bagātība. Tomēr ļoti svarīgs ir arī mērogs, kādā šo daudzveidību nosakām – lokāli vai plašākā ainavā, vai pat reģionā. Protams, jo lielāka aplūkojamā teritorija, jo lielāks sagaidāmais sugu skaits. Turklāt lielākā teritorijā sugu daudzveidība var lokāli variēt. Tādēļ daudzveidības raksturošanai izmanto trīs dažādus telpiskos līmeņus. Pirmais līmenis ir t. s. α-daudzveidība, ko raksturo lokāli, vietas līmenī sastopamo sugu skaits (Whittaker 1960). Ja mūs interesējošajā teritorijā ir vairākas vietas, kurās tiek veiktas uzskaites, tad vidējais sugu skaits šajās vietās ir tas, kurš raksturo teritorijas α-daudzveidību. Pārceļot šo principu uz mūsu uzskaišu maršrutiem – vietas līmenis būtu viens uzskaišu posms, katrā posmā mēs reģistrējam tajā ligzdojošās sugas, bet visa maršruta α-daudzveidība ir vidējā vērtība no katrā maršruta posmā reģistrēto sugu skaita. Sugas, kuras ligzdo katrā no vietām, var lielā mērā pārklāties, tomēr visbiežāk šo vietu sugu saraksti nebūs identiski. Līdz ar to visā maršrutā kopā reģistrētais sugu skaits būs lielāks. Šādu ainavas vai reģionālā līmeņa sugu skaitu sauc par γ-daudzveidību (Whittaker 1960). Tomēr var būt arī situācijas, kur α-daudzveidība ir augsta, bet visas vietas ir līdzīgas un tajās sastopamas sugas tikpat kā neatšķiras. Piemēram, viss maršruts šķērso tikai viena tipa mežu. Sugu katrā posmā varbūt ir daudz, bet visur gandrīz vienas un tās pašas. Šajā gadījumā γ-daudzveidības vērtība būs tikai nedaudz lielā-

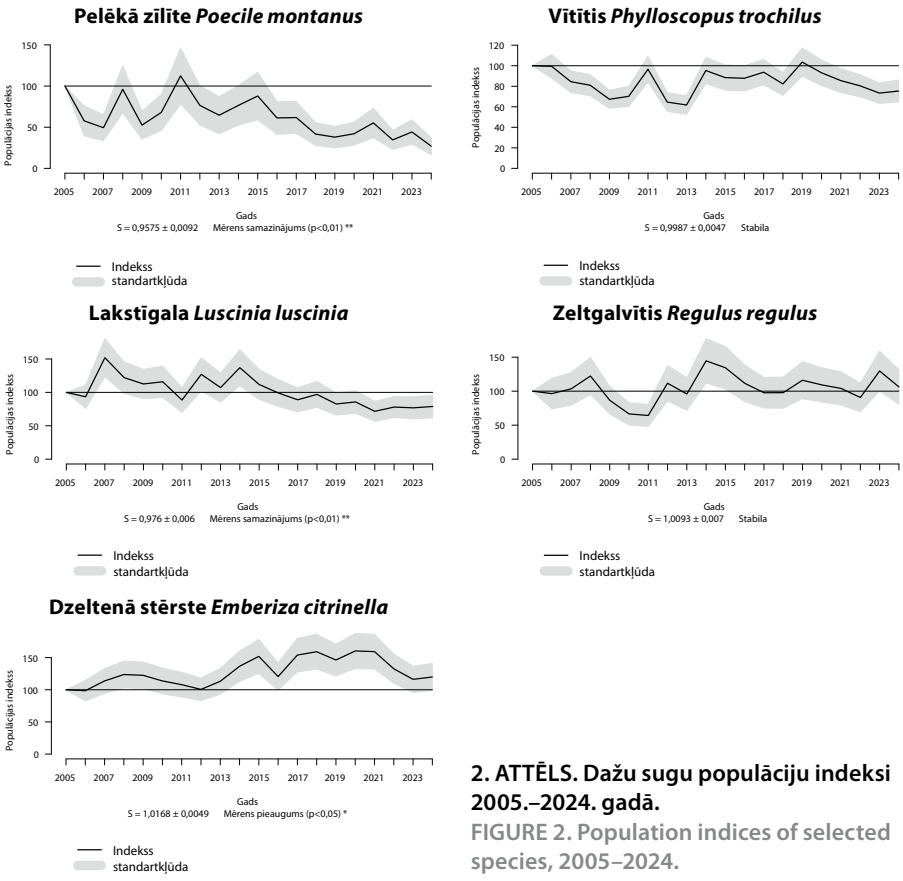
ka nekā α-daudzveidība vai pavisam ekstremālā gadījumā – vienāda ar to. Un var būt pavisam pretēja situācija, ka katrā posmā sastopamo ligzdojošo sugu skaits nav liels, bet to sugu sabiedrības starp posmiem ir ļoti atšķirīgas. Šādu atšķirību raksturošanai sugu sabiedrībās izmanto reģionālā un lokālā sugu skaita attiecību jeb β-daudzveidību (Whittaker 1972). Augstas β-daudzveidības vērtības norāda uz lielu sugu sastāva mainību starp lokālajām vietām. Pārceļot to uz mūsu uzskaišu maršrutu piemēru, augsta β-daudzveidība būs maršrutos, kuros posmi un tajos sastopamie putni ir savstarpēji ļoti atšķirīgi.

Foto: Ainārs Auniņš

Līdzīgi kā vairākām citām lauku putnu sugām, arī bezdelīgas *Hirundo rustica* populācija pēdējos 10 gadus samazinās.

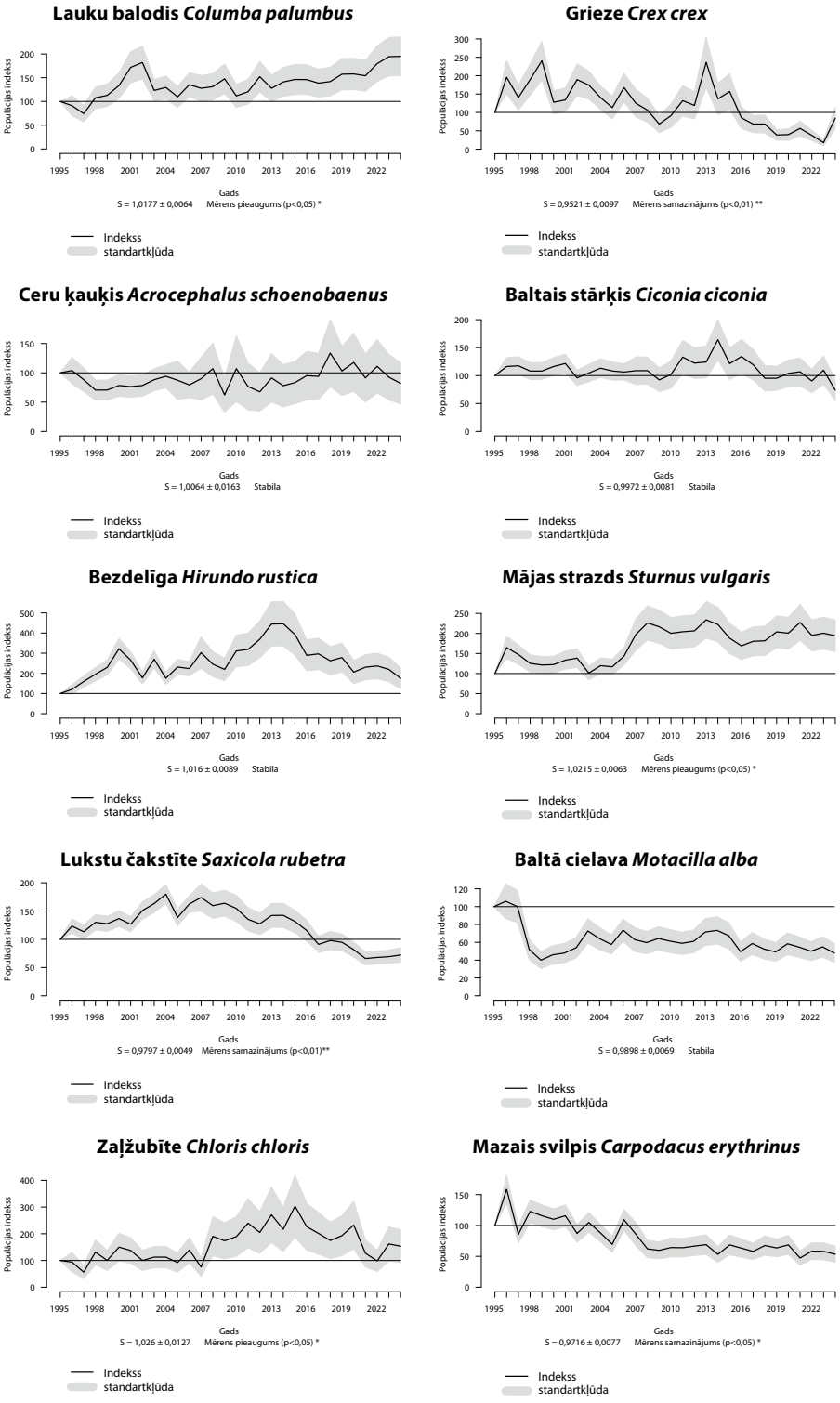
Ligzdojošo putnu uzskaišu programma aptver praktiski visas sauszemes ekosistēmas Latvijā, un, tā kā maršrutu izvēle ir iespēju robežās nejauša, pārstāvētas ir vietas ar ļoti atšķirīgām dzīvotnēm un arī atšķirīgu vides kvalitāti. Tas parādās arī sugu skaitā un sastāvā, kas tiek reģistrēts. Turklāt arī vienā un tajā pašā maršrutā vai posmā reģistrēto sugu skaits pa gadiem variē. Ja skatāmies uzskaišu posmu līmenī (t. i., uz α-daudzveidību), tad starpība starp lielāko un mazāko vienā ligzdošanas sezonā vienā posmā reģistrēto sugu skaitu var būt iespaidīga. Līdz šim mazākais vienā posmā vienas ligzdošanas sezonas uzskaitēs reģistrētais putnu sugu skaits ir viena suga, bet lielākais – 51 suga. To, protams, nosaka maršruta īpašības. Posms, kurā reģistrēta tikai viena suga – lauku cīrulis (turklāt tā bijis vairākās ligzdošanas sezonās), sākas un beidzas tīrumā, nešķērsojot nekādus citus biotopus. Posms, kurā vienas sezonas laikā reģistrēta 51 suga (šāds rekords sasniegts tikai vienreiz), savukārt, šķērso mozaīkveida ainavu, kurā ir gan meži, gan lauksaimniecības zemes, gan netālu arī viensēta. Maršrutu vidējās α-daudzveidības atšķirības gan nav tik krasas. Zemākā vienā maršrutā reģistrētā daudzveidība ir caurmērā 7,6 sugas posmā, bet augstākā – vidēji 34,9 sugas posmā. Kopējā visu uzskaišu programmas maršrutu α-daudzveidība pa gadiem svārstījusies no 18,9 līdz 23,6 sugām. Visu uzskaišu maršrutu, kuros sezonā veiktas trīs pēdējās uzskaites, caurmēra α-daudzveidība sadalījumā pa gadiem redzama 4. attēlā vidū.

2. ATTĒLS. Dažu sugu populāciju indeksi 2005.–2024. gadā.
FIGURE 2. Population indices of selected species, 2005–2024.

Atšķirības starp lielāko un mazāko sezonas laikā reģistrēto putnu sugu skaitu visā maršrutā ir vēl mazāk izteiktas – mazākais vienā sezonā vienā maršrutā reģistrētais ligzdojošo sugu skaits bijis 23, bet lielākais – 77 sugas. Vidējais visos maršrutos reģistrētais sugu skaits pa gadiem ir svārstījies robežās no 50,5 līdz 57,0 sugām maršrutā. Visu uzskaišu maršrutu, kuros sezonā veiktas trīs pēdējās uzskaites, caurmēra γ-daudzveidība sadalījumā pa gadiem redzama 4. attēlā augšā.

Zemākā vienā ligzdošanas sezonā uzskaišu maršrutā reģistrētā β-daudzveidība bija 1,77; tas

3. ATTĒLS. Dažu sugu populāciju indeksi 1995.–2024. gadā.
FIGURE 3. Population indices of selected species, 1995–2024.

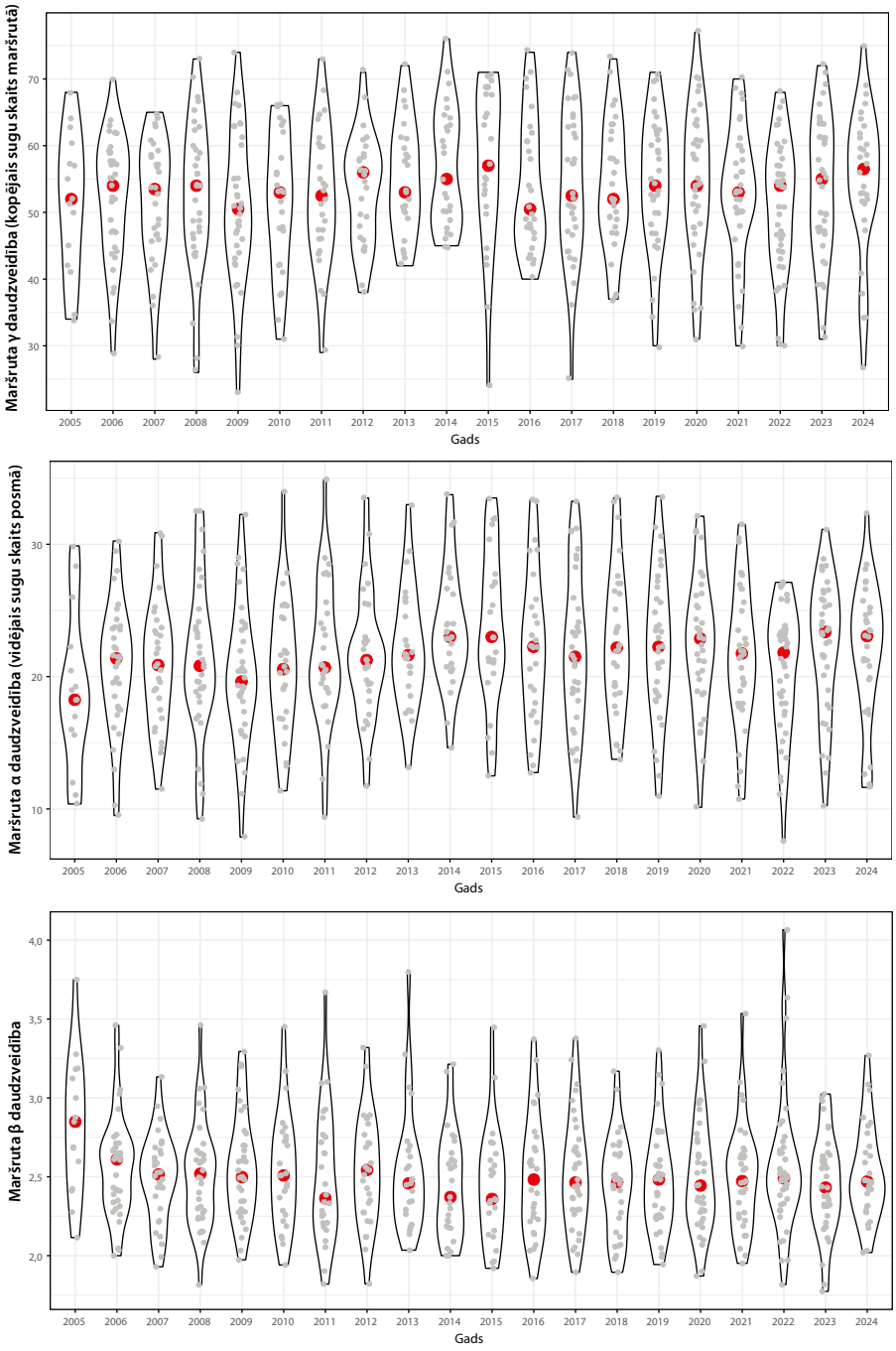
nozīmē, ka tajā ligzdošanas sezonā visā šajā maršrutā kopā nebija pat divreiz vairāk sugu kā caurmērā vienā tā posmā. Šajā konkrētajā gadījumā α-daudzveidība bija augsta – caurmērā 26,5 sugas posmā, bet γ-daudzveidība samērā zema – 47 sugas maršrutā. Šī maršruta abas līnijas šķērso samērā vienveidīgu mežu. Visaugstākā β-daudzveidība, savukārt, konstatēta maršrutā, kas atradās lauksaimniecības zemēs – 4,06. Tajā α-daudzveidība bija rekordzema – tikai vidēji 7,6 sugas posmā, un arī γ-daudzveidība bija krietni zem vidējā – 31. Tomēr putnu sugu sastāvs starp posmiem ievērojami atšķīrās. Caurmērā uzskaišu maršrutu β-daudzveidība pa gadiem svārstījusies robežās no 2,4 līdz 2,8. Visu uzskaišu maršrutu, kuros sezonā veiktas trīs pēdējās uzskaites, β-daudzveidība redzama 4. attēlā apakšā.

Kurš no šiem daudzveidības aspektiem ir nozīmīgākais? Vai augsta lokālā sugu daudzveidība ir tā, uz kuru tiekties? Iedomāsimies hipotētisku situāciju, kur tas ir sasniegts – visu maršrutu visos posmos reģistrētais ligzdojošo sugu skaits tuvojas 30 sugām vai pārsniedz tās. Kādas izskatītos šīs vietas? Visdrīzāk, tās būtu mežmalas, kurās putnu vērotājs "salasītu" visas parastās mežu un lauku putnu sugas. Visticamāk, šajās vietās mēs nekonstatētu sugas, kam vajadzīga specifiska dzīves vide. Piemēram, augstajā purvā ligzdojošo sugu skaits ir neliels, bet liela daļa no tām ir īpašas – tādas, kas neligzdo nekur citur. Tāpat arī šādās vietās ar augstu α-daudzveidību, visdrīzāk, nekonstatēsim specifiskas zālāju sugas vai nefragmentētu mežu sugas, jo tās nebūs savietojamas ar šo malas efektu, kas parasti ir iemesls augstajai lokālajai sugu daudzveidībai. Un, ja visas vietas būtu šādas, tad gan γ-, gan β-daudzveidība izrādītos zema. Acīmredzot tomēr ir ļoti svarīga ne tikai šī lokālā, bet arī plašāka mēroga daudzveidība, lai vietas un tajās sastopamās putnu sugas būtu atšķirīgas, nevis visur viena un tā pati "bagātā" parasto putnu sabiedrība.

Ligzdojošo putnu uzskaišu programma ļauj mums "turēt roku uz pulsa" un sekot līdzi ne tikai individuālu sugu stāvoklim, bet arī putnu sugu daudzveidībai dažādos tās aspektos. Tomēr, lai uzskaišu programma varētu turpināties, šobrīd ir nepieciešama aktīva LOB biedru un citu putnu pazinēju iesaistīšanās. Aktīvo maršrutu skaita samazināšanās ne tikai ietekmē ģeogrāfisko pārklājumu, bet arī datu apjomu. Mazs maršrutu skaits nespēj aptvert ainavas daudzveidību un tādējādi arī Latvijā pastāvošo dažādu sugu populāciju blīvumu variabilitāti, kā arī palielina neskaidrību. Populāciju indeksu gadījumā tā ir pelēkā zona ap indeksu vērtībām. Līdz šim sugu skaits, kuru

tendences esam varējuši klasificēt, katru gadu ir pieaudzis. Samazinoties aktīvo maršrutu skaitam, varam sagaidīt tādu sugu skaita pieaugumu, kurām tendence atkal klasificēsies kā neskaidra. Tādēļ aicinu visus putnu pazinējus iesaistīties vai atjaunot savu dalību uzskaišu programmā! Bez jūsu ieguldījuma būsim atkal turpat, kur gadus 20 atpakaļ – savus priekšstatus par putnu populācijās notiekošajām pārmaiņām lielā mērā balstīsim uz izjūtām un gadījuma rakstura pieredzi, nevis sistemātiski vāktiem datiem. Tādēļ, lūdzu, sazinieties ar programmas vadītāju Ievu Mārdegu (ieva@lob.lv) vai sūtiet pieteikumu uz LOB biroju.

Ar uzskaišu metodiku var iepazīties LOB interneta lapas ligzdojošo putnu uzskaišu sadaļā (Auniņš 2018).

4. ATTĒLS. γ- (augšā), α- (vidū) un β- (apakšā) daudzveidība ligzdojošo putnu uzskaišu maršrutos. Pelēkie punkti apzīmē vērtības katram attiecīgajā gadā veiktajam uzskaišu maršrutam, bet sarkanie – visu attiecīgā gada maršrutu vidējo vērtību. Tos aptverošās vijoļdiagrammas raksturo vērtību sadalījumu katrā gadā.

FIGURE 4. γ-diversity (above), α-diversity (in the middle) and γ-diversity (below) in the squares of the Breeding Bird Survey.

Literatūra

Auniņš A. 2005. Ligzdojošo putnu monitorings Latvijā. *Putni dabā* 15.1: 8–11.

Auniņš A. 2018. Ligzdojošo putnu monitorings. Uzskaišu metodika. Versija 2.0. Rīga: Latvijas Ornitoloģijas biedrība. https://lob.lv/wp-content/uploads/2019/12/Metodika_LLPU_2018_finalfin_compressed.pdf.

Auniņš A. 2024. Parasto putnu skaita pārmaiņas 2005–2023: arvien vairāk sugu ar skaita samazinājuma tendenci. *Putni dabā* 93: 14–21.

Huntley B., Green R. E., Collingham Y. C., Willis S. G. 2007. A Climatic Atlas of European Breeding Birds. Barcelona: Lynx Edicions.

Keller V., Herrando S., Voříšek P., Franch M., Kipson M., Milanesi P., Martí D., Anton M., Klvaňová A., Kalyakin M. V., Bauer H.-G., Foppen R. P. B. 2020. European Breeding Bird Atlas 2: Distribution, Abundance and Change. Barcelona: European Bird Census Council & Lynx Edicions.

Whittaker R. H. 1960. Vegetation of the Siskiyou Mountains, Oregon and California. *Ecological Monographs* 30: 279–338. https://doi.org/10.2307/1943563.

Whittaker R. H. 1972. Evolution and measurement of species diversity. *Taxon* 21 (2/3): 213–251. https://doi.org/10.2307/1218190.

Summary

The breeding bird monitoring: population changes in common birds 2005–2024 /Ainārs Auniņš/

Based on the Breeding Bird Survey data, annual population indices and trends were calculated for 123 breeding bird species (Table 1) in Latvia. Since 2005, 22 species have declined, 24 have increased, and 39 have been stable. Trends for the remaining 38 species were uncertain. A steep decline was detected for the Hazel Grouse *Bonasa bonasia*. The Fieldfare *Turdus pilaris* has joined the list of declining species, and the cause is currently not completely clear. A steep increase was detected for the Common Firecrest *Regulus ignicapilla*, representing the expansion of the species range.

Dabas aizsardzības pārvalde